

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2016 / Vol. XXXV / 3 / 71-83
Pregledni naučni rad
UDK: 316.774:316.624(497.11)
32.019.5:343.54/.55(497.11)

MEDIJI I NASILJE: NASILJE U MEDIJIMA ILI NASILNI MEDIJI*

Hajdana Glomazić*

Olivera Pavićević*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Bezrazložno prikazivanje nasilja u medijima je društveni problem. On se mora razmatrati u smislu pronalaženja efikasnih mehanizama zaštite od medijskog nasilja zasnovanih na analizi njegovog porekla i efekata. Analitički pristup ovom problemu pruža uvide u načine na koje je moguće izbeći njegove negativne posledice na pojedince i društvo u celini. Predmet ovog rada je analiza fenomena medijskog nasilja, a cilj je pružanje odgovora na pitanje njegovog učinka na različitim društvenim nivoima (individualni, društveni). Rezultati analize su pokazali da, bez obzira na podatke dobijene empirijskim istraživanjima, nema opšte saglasnosti oko toga u kojoj meri su nasilni sadržaji u medijima faktor budućeg nasilnog ponašanja. Ipak, autori se slažu u oceni da dugotrajna izloženost medijskom nasilju ima negativne posledice u fizičkom, psihičkom i moralnom smislu, pa i u stabilizaciji nasilne ličnosti, naročito kada su mladi u pitanju.

KLJUČNE REČI: mediji / nasilje / medijsko nasilje / medijska pismenost / komunikacija

---

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS

* E mail: hajdana.ng@gmail.com

* E mail: oliverapavicevic4@gmail.com

1. UVOD

Činjenica da nasilje predstavlja deo svakodnevnice obavezuje medije da izveštavaju o njemu jednako kao i o ostalim društvenim pojavama. Mediji to i čine, s tim što su *obogatili* i *usavršili* načine njegove medijske prezentacije. Prikazivanje nasilja se povećalo u odnosu na period pre *tehnološke revolucije*, ali se istovremeno sa njegovom kvantifikacijom izmenio i način njegove prezentacije: izveštavanje o nasilju postalo je je senzacionalističko, tabloidno, "slikovitije i seksualnije". Ono se prikazuje u formi spektakla umesto u *crnoj hronici*, nalazi se na naslovnica dnevnice štampe, često u rubrici *zabava*, uz приметно odsustvo empatije pri izveštavanju koje narušava dostojanstva žrtve.

Šta se promenilo u društvu i je li možda vreme da se zapitamo: da li je reč o prezentaciji nasilja u medijima ili o *nasilnim medijima*?!

2. OPŠTI OKVIR I METOD ISTRAŽIVANJA

Predmet ovog rada je analiza nasilja u medijima u cilju dolaženja do odgovora na pitanje sa kolikom sigurnošću je moguće utvrditi u kojoj meri je medijska promocija nasilja odgovorna za izazivanje negativnih posledica na publiku. Jedna od tih posledica je i nasilno ponašanje. Postavlja se pitanje, da li je aparatura društvenih nauka u mogućnosti da izmeri te efekte, budući da su varijable koje su predmet merenja fluidne i teško *uhvatljive*. Našom deskriptivnom analizom pokušaćemo da damo odgovor na postavljena pitanja.

U naučnoj zajednici, koja sa različitih stanovišta analizira pojam nasilja, postoje neslaganja u pogledu definisanja nasilja uopšte, pa se ono određuje u zavisnosti od naučne oblasti i izbora kriterijuma od kojih se u analizi i definisanju polazi. U literaturi se nasilje određuje u užem i u širem smislu. U širem smislu ono obuhvata ono što autori nazivaju "strukturnim nasiljem" (Svensen, 2006), dok se uže definicije odnose na fizičko i emocionalno nasilje (Potter, 1999; Svensen, 2006). U ovom radu, se ne ulazi u dublju razradu i pojamovnu analizu nasilja kao opšteg pojma, budući da to prevazilazi potrebe ovog rada. Nasilje shvatamo kao "svaki oblik ponašanja pojedinca koji namerno preti ili nanosi fizičku, seksualnu ili psihičku povredu drugima ili sebi samom" (Stanko, prema Ignjatović, 2011: 183). Takođe, u literaturipostoji neusklađenost u pogledu shvatanja i definisanja nasilja u medijima što, nadalje, dovodi do poteškoća u istraživanju ovog fenomena. Sintagme: medijsko nasilje, nasilje u medijima, prikazivanje medijskog nasilja, nasilni mediji i slično upotrebljavaju se kao sinonimi za opisivanje bezrazložnog, prekomernog prikazivanja nasilnih sadržaja u medijima, pa ih shodno tome i mi u ovom radu upotrebljavamo u istom značenju. Potterova definicija pod medijskim nasiljem podrazumeva "povredu nečije fizičke i emocionalne dobrobiti" (Potter, 1999: 69), dok se pod pojmom *bezrazložno prikazivanje nasilja* "označava emitovanje poruka, reči i slika čiji su sadržaji ili prezentacija nasilni u meri koja nije opravdana u datom

kontekstu"(Preporuka R (97) 19, 2007: 6). Ovako definisano medijsko nasilje predstavlja prikladan *okvir* za našu analizu.

Nasilje u medijima se klasifikuje na raznorodne načine, pa se razlikuje: "direktno (lično) i indirektno (strukturalno) nasilje, prirodno (stvarno) i veštačko nasilje, legitimno i nelegitimno, telesno i verbalno, namerno i nenamerno, individualno i kolektivno, očigledno i latentno, nasilje koje se čini nad drugim i nasilje koje se trpi, podnosi" (Valković, 2010: 68). Sve ove podela se najpre odnose na nasilje u opštem smislu, dok se sledeća klasifikacija koju izlaže Valković cccodnosi na nasilje posredovano medijima. Tako se u kontekstu medijskog nasilja razlikuje: "medijsko inscenirano nasilje (nasilje prilagođeno i priređeno za publiku) i medijski obrađeno nasilje koje je sastavni deo programa unutar konteksta u kome se svet prikazuje na realističan način (informativni sadržaji, reportaže...); nasilje koje se zaista dogodilo (konkretno, realno) i nasilje koje se prikazuje na mediju i slično" (ibid, 68-69). U ovoj klasifikaciji naročituistraživačku pažnju privlači *medijsko inscenirano nasilje* koje predstavlja jednu vrstu spektakla, posebno priređenog za publiku, neretko u formi zabavnih programa. To je slučaj s programskim servisima *novog* žanra *informativnog spektakla* ("TV-istina", "reality shows", "infozabava" itd.) gde se prezentacija nasilja ni po čemu ne može opravdati kontekstom, pri čemu dostiže neprihvatljiv ili degradirajući nivo, nepotrebno se prikazuje i nepotrebno dugo traje (Preporuka R (97) 19, 2007). Ipak, nije jasno zašto su nasilje, i njegova obrada za publiku, postali tako atraktivni medijima, kome su potrebni i kakva im je funkcija.

3. TEORIJSKE POSTAVKE O UČINCIMA MEDIJSKOG NASILJA NA PUBLIKU

U pokušaju da se objasni medijsko nasilje i mehanizmi preko kojih ono deluje na ponašanje publike, razvile su se mnogobrojne teorije. Na ovom mestu navešćemo samo neke od najzastupljenijih kojima se objašnjava ovaj fenomen.

*Teorija navikavanjaka*že da stalna izloženost televizijskom nasilju povećava prag tolerancije na nasilje, da bi se ono, u konačnici, normalizovalo i smatralo uobičajenim ponašanjem (Kunczik i Zipfel, 2007). Ovo je ujedno i jedna od najčešćihistraživačkih evidencija koje se odnose na efekte bezrazložnog medijskog nasilja na publiku. Da bi se ova teorijska stanovišta učvrstila, potrebno je, prema mišljenju autora, dodatno ispitati ovu povezanost, bez obzira na istraživačke nalaze koji pokazuju smanjivanje senzitivnosti na nasilje zbog njegovog povećanog prikazivanja u medijima. Rezultati istraživanja (i eksperimentalnih) koja su sprovedena 1999. i 2000. godine (Grim; Myrtek, Scharff; prema Kunczik i Zipfel, 2007), pokazala su manju emocionalnu angažovanost u odnosu na scene nasilja i smanjenu moć uživljavanja usled konzumiranja nasilnih sadržaja kod redovnih gledalaca televizije u odnosu na gledaoce koji je retko konzumiraju (videti više u: Kunczik i Zipfel, 2007: 5). Bez obzira na ove nalaze, autori smatraju da bi trebalo izvršiti dodatna ispitivanja kako bi se mogli doneti validni naučni zaključci.

Prema *teoriji kultivacije* preterano konzumiranje televizije, ima dugoročne implikacije na doživljaj stvarnog sveta. Potter navodi da se kultivacija "odnosi

nadugoročno oblikovanje percepcije i verovanja o svetu u kome živimo koje se javlja kao posledica izloženosti medijima" (Potter, 1999: 14). Teorija kultivacije daje objašnjenje prema kome dugoročna izloženost nasilnim sadržajima na televiziji stvara kod ljudi privid da je svet u kome žive zapravo *replika* onoga što gledaju na televiziji i jedina realnost. Ovaj privid nadalje proizvodi strah i strepnju da će i sami postati žrtve nasilja u stvarnom životu. Međutim, dok jedna grupa autora smatra da je istraživanjima potvrđena ova teorija (Morgan, Shanahan prema Kunczik i Zipfel, 2007), postoje autori koji, iako ne odriču značaj dobijenih rezultata, veruju da nema još dovoljno empirijskih potvrda na osnovu kojih bi se mogle konstatovati uzročno-posledične veze među ovim pojavama. Oni objašnjavaju da strah koji se pojavljuje kod gledalaca ne mora biti produkt intenzivne konzumacije televizijskih sadržaja, nego proizvod ličnih karakteristika gledalaca koji "usled plašljivosti i izbegavanja dođirasa opasnim svetom, ostaju kod kuće i gledaju televiziju" (Kunczik, Zipfel, 2007: 6). Kako drugi autori dodaju, televizija može delovati kao podsticaj, a ne kao uzrok ponašanja gledatelja (Valković, 2010).

Prema teoriji *socijalnog učenja* određeno ponašanje se može naučiti posmatranjem nekog drugogai na taj način se mogu usvojiti opservirani obrasci ponašanja. To bi značilo da se posmatranjem nasilnih sadržaja, učenjem po modelu, uče/usvajaju nasilni oblici ponašanja. Međutim, pošto se naučena ponašanja ne ispoljavaju uvek iako bi *umela* biti ispoljena (možda neće ili ne smeju biti ispoljena), usvajanje nekog sadržaja ne vodi izvršenju takvog ponašanja (Kunczik, Zipfel, 2007). Za nasilno ponašanje su predviđene sankcije, pa je to jedan od razloga zbog kojih se agresija, pod uslovom i da je naučena, ne ispoljava u praksi (ibid.). To je, ujedno i osnovna primedba objašnjenju medijskog nasilja preko teorije socijalnog učenja.

Sledeća teorija kojom se pokušava objasniti povezanost prikazivanja nasilja i nasilničkog ponašanja je priming teorija. Prema ovoj teoriji potreban je izvestan (nasilni) podražaj (priming) kako bi se podstaklo određeno (agresivno) ponašanje. Priming teorijom se objašnjava proces koji se odvija u mozgu usled izloženosti nasilnim sadržajima. Ona ukazuje da se "u mozgu nalaze semantički međusobno povezane spoznaje, osećaji i sklonosti ka određenom ponašanju, koje su povezane upravo asocijativnim putevima, odnosno mrežom neurona. Ako se nekim podražajem (npr. nasilničkim medijskim sadržajima) pobudi određeni čvor koji postoji unutar ovog sklopa (priming), nastaje učinak emisije koji podstiče misli osećanja i sklonosti ka određenom ponašanju povezane sa pobuđenim čvorom. Ovaj automatski, odnosno spontani i nenamerni proces utiče na interpretaciju novih podražaja i kratkotrajno povećava verovatnost agresivnog ponašanja" (Kunczik, Zipfel, 2007: 9). Postoje istraživanja kojima se potvrđuju ove teorijske postavke i koja dokazuju da su posledice po gledaoce dugoročne (Todorov, Bargha prema: Kunczik, Zipfel, 2007). S druge strane, ima autora koji smatraju da je za čvrste zaključke potrebno još empirijskih potvrda.

Skript teorija se odnosi na preradu informacija koju gledalac primi putem medija. To podrazumeva postojanje mentalnih rutina, skripta, koje su skladištene u našoj memoriji i koje se po automatizmu aktiviraju u situacijama koje od nas traže rešavanje nekog problema. To je takozvano *tipično ponašanje*. Autori smatraju da deca koja su često izložena realnom ili medijskom nasilju, vremenom razvijaju takve

skripte rešavanja problema koje se po potrebi aktiviraju, odnosno onda kada su suočeni sa nečijim agresivnim ponašanjem (Kunczik, Zipfel, 2007). Ova teorija je dobila značajne empirijske potvrde.

Teorija o katarzi je među prvima pokušala da objasni fenomen nasilja u medijima. Osnovna postavka od koje se u teoriji polazi odnosi se na pretpostavku da će gledalac izlaganjem nasilnim sadržajima, zamišljanjem da sam prolazi kroz sličnu situaciju uspeti da redukuje agresivnost i nasilno ponašanje u konkretnoj, stvarnoj životnoj situaciji. Kunczik i Zipfel (2007) konstatuju da se teorija zasniva na tezi o urođenoj agresivnosti i da su podaci dobijeni empirijskim istraživanjem pobili ovu teoriju, no da se i dalje u stručnim krugovima vode rasprave u vezi ovog pitanja (ibid.).

4. ULOGAMEDIJSKOG NASILJA U OBLIKOVANJU NASILNOG PONAŠANJA POJEDINCA

Kao što među autorima nema slaganja oko definisanja medijskog nasilja, tako je malo saglasnosti i u pogledu uloge medija na podsticanje na nasilje i agresiju. Prema mišljenju autora, koji su izvršili meta analizu postojećih istraživanja, razloge za takvu situaciju treba tražiti u malom broju empirijskih istraživanja kojima je cilj ispitivanje uloge medija u promociji i podsticanju ljudi na nasilje (Kunczik i Zipfel, 2007). Takođe, ovi autori smatraju da rezultati istraživanja koja su rađena u ranijem periodu i u sasvim drugačijoj "medijskoj sredini" ne mogu biti sasvim pouzdani za današnje vreme, te se samo u ograničenom smislu mogu smatrati relevantnim.

S druge strane, većina studija pokazuje da postoji povezanost nasilja u medijima i stvarnog nasilja (Bartholow i dr. 2006; Byrne i dr., 2016; Ortega i dr., 2007; Savage, 2004) kao i da mediji mogu doprineti agresivnoj kulturi jer među ovim pojavama postoji povratna veza. Smatra se da postoje podaci koji svedoče da je nasilje u medijima univerzalna pojava i da su pored postojanja brojnih kulturoloških razlika, temeljni modeli implikacija nasilja u medijima slični u celom svetu (Kanjižaj, Ciboci, 2011). Neki podaci iz istraživanja upućuju na zaključak da se medijsko nasilje "primarno predstavlja u kontekstu nagrađivanja" a kod nekih autora postoji uverenje da agresivni ljudi svoje stavove potvrđuju i utvrđuju kroz nasilne medijske sadržaje (ibid.)

Trend (2007) analizira i kritikuje stanje i efekte nasilja u medijima i saopštava da su neka ispitivanja pokazala da nije nužno da televizijsko nasilje vodi utvrđivanju agresivnih stavova i ponašanja. To, naime, zavisi od načina na koji je nasilje kontekstualizovano i od načina na koji je prikazano. Ako ne postoji glorifikacija nasilnika i ako se iz sadržaja može doneti zaključak o kažnjivosti nasilja i njegovim štetnim posledicama, postoji *nadada* posledice neće biti negativne po publiku. Trend (2007), nadalje, dodaje da nasilje u medijima neće direktno podstaći publiku da bude agresivna ili da počini zločin. Međutim, posledice izloženosti nasilnim sadržajima su mnogo štetnije i ogledaju se u stvaranju uverenja ljudi da žive u nasilnom svetu, te se i nasilje normalizuje, relativizuje i prihvata kao neminovnost. I Gladkova (2013) naglašava da snaga odnosa između gledanja televizije i percepcije društvene stvarnosti nipošto ne sme biti potcjenjena.

U interpretaciji podataka dobijenih istraživanjima naglašava se da se povezanost ovih pojava u najvećoj meri odnosi na povećanje praga tolerancije na nasilje kao i na usvajanje obrazaca ponašanja koji ne uvažavaju principe tolerancije i asertivnosti u rešavanju konflikata. To se naročito odnosi na mlađu populaciju koja na osnovu nasilnih scena u kojima nasilnik nije kažnjen ili je predstavljen kao heroj može zaključiti da je nasilje jedan od društveno prihvatljivih načina na koji se rešavaju konflikti. Međutim, u pravu su autori koji tvrde da samo posmatranje nasilnih sadržaja neće izazvati automatski nasilnu reakciju kod publike, već reakcija zavisi od ličnih karakteristika osobe i obeležja nasilnog sadržaja kao predispozicije (Valković, 2010). U vezi sa krivičnim delima prema strancima studije su potvrdile da mediji imaju moć u podsticanju na njihovo izvršenje, ali samo u slučaju kada kod gledaoca postoje preduslovi da se takvo ponašanje ispolji (Kunczik i Zipfel, 2007). Slična situacija je i sa imitacionim delovanjem samoubistva, gde mediji mogu biti samo jedan od *okidača* za spremnost preduzimanja takavog čina (ibid.). Autori upozoravaju da bi u tom smislu trebalo istražiti delovanje novih medija (ibid.).

Savet Evrope je, ne ulazeći u akademsku raspravu o povezanosti ili uticaju nasilja u medijima na nasilno ponašanje, doneo *Preporuke o prikazivanju nasilja u elektronskim medijima* (Preporuka R (97) 19, 2007), naročito imajući u vidu "međunarodnu dimenziju bezrazložnog prikazivanja nasilja i relevantne odredbe Evropske konvencije o prekograničnoj televiziji" (ibid, 127). U *Preporukama* se kaže da je prikazivanje nasilja u medijima prekomerno i da dostiže "neljudski i degradirajući nivo" (ibid., 2) pri čemu je osnovna argumentacija za ovakvu medijsku politiku pozivanje na ekonomske razloge. Kako se navodi, to ne sme biti opravdanje za bezrazložno prikazivanje nasilja. Takođe, u *Preporukama* se konstatuje da nadležne institucije zadužene za regulaciju ove oblasti preterano prikazivanje nasilja u medijima ne prepoznaju kao problem uprkos nalazima koji govore o štetnim posledicama po psihički, fizički ili moralni razvoj javnosti: na povećanu nesenzitivnost na bol i patnju, osećaj nesigurnosti i nepoverenje (ibid.).

Uprkos brojnim analizama koje sugerišu da postoji određena povezanost između izloženosti nasilnim sadržajima i budućeg ponašanja publike, autori upozoravaju da ne treba donositi ishitrene zaključke (Kunczik i Zipfel, 2007). Naime, oni smatraju da su mediji samo jedan od elemenata u složenim međusobnim odnosima u društvu, element koji može imati ograničenu ulogu u nasilničkom ponašanju. Bezuslovno prihvatanje medijske krivice već se posmatra kao *svojevrsna kulturna pojava* (Kunczik i Zipfel, 2007). Razlozi za to se vide u činjenici da se "u svakodnevnom životu javljaju spektakularni činovi nasilja, koji pridonose tome da se u javnoj raspravi pažnja usmerava na temu "mediji i nasilje". Oni stvaraju potrebu za brzim, uverljivim, prihvatljivim objašnjenjima, i medijsko nasilje nudi se kao glavni, zdravom razumu (*Common Sense*) blizak uzrok. Pojednostavljena pretpostavka o delovanju medija nije toliko raširena samo zato što svi svakodnevno dolazimo u kontakt s medijima i stoga smatramo da možemo ispravno i "nepriistrano" prosuđivati. U vezi s tim zanimljiv je u raznim studijama ustanovljen i u istraživanju poznat fenomen "Third- Person Effect" ("učinak treće osobe"). Prema njemu se uverenje o opasnosti medija ne odnosi na dotičnu osobu, nego se samo "drugiljudi" nalaze u opasnosti" (Kunczik i Zipfel, 2007: 3). U tom kontekstu zanimljivo je

spomenuti istraživanje koje je imalo za cilj da odgonetne način na koji medijsko nasilje definiše publika (Potter, 1999). Naime, pokazalo se da nezavisno od socio-demografskih karakteristika, pa čak i od lično proživljenog negativnog iskustva, publika kao osnovni kriterijum za procenu nasilja u medijima uzima podatak da li je ono vizuelno predstavljeno ili nije. Zanimljivo bi bilo za interpretaciju uzeti podatak iz ovog istraživanja prema kome publika nasilnim sadržajima ne smatra one koji se prikazuju u crtanim filmovima.

Logičan razlog nemogućnosti da se utvrdi *univerzalna istina* oko uloge medija u podsticanju na nasilje opisao je Jürgen Grimm, pa saopštava da problem istraživanja nasilja u medijima leži u tome što "društvena rasprava zahteva primenljive recepte, koji se temelje na jednoznačnim, ali metodički teško dokazivim, uzročno-posledičnim vezama. Upravo zbog toga društveno pozitivno angažovani naučnik biva zavarano da ambivalentne nalaze interpretira pojednostavljeno. Na taj način želi udovoljiti potrebama političara, pedagoga i drugih zainteresovanih grupa za jasnim izjavama i praktičnim pravilima kojima se može lako služiti" (Grimm, 1999: 56, prema Kunczik i Zipfel, 2007: 3).

5. MEDIJSKO NASILJE IZ PERSPEKTIVE DRUŠTVA: FUNKCIONALIZACIJA NASILJA ILI DISFUNKCIONALIZACIJA MEDIJA

Neki autori smatraju da mediji masovne komunikacije prevaspitavaju publiku preusmeravajući im pažnju sa događaja glavnog toka na sporedne, s potlačenih naroda na filmske zvezde i slavne ličnosti, sa ratova i razaranja koji besne u svetu na ugone potrošačkog društva i obilasku šoping centara (Chomsky 2002). Kako Chomsky tvrdi, sve je to u funkciji održavanja društvenog sistema blokiranjem razumevanja onoga što se zapravo događa i preusmeravanjem pažnje na poželjne stavove, misli i ponašanja sa stanovišta društva i zadovoljavanja interesa korporativnih medijskih industrija (Chomsky, 2002). Imperativ zabave, pop kulture i nekontekstualizovanog nasilja u medijimamogu služiti za izazivanje promene u društvenim normama i vrednostima (Chandler, 2012), zakontroli i održavanje moći društvenih snaga u čijim rukama je moć, nad mišljenjima i verovanjima građana (Postman, 1986). Podizanje gledanosti/tiraža usled postavljanja na pijadestal nove neoliberalne vrhunske društvene vrednosti –*profita*. Superprodukcija medijskog nasilja i zabave doživljava se kao paradigma savremenog društva ogrezlog u površnost, ispraznost i besmisao. Kako autori navode, glavni medijipostaju opsednuti nasiljem, jer je ono postalo roba koja povećava gledanost i *snažno odjekuje* (Giroux, 2013). Zato, u savremenom društvu, nasilje i zabava postaju najprodavaniji medijski proizvodi, a industrija zabave, posredovna medijima, obuhvata ne samo spektakl nasilja, već i imunitet i ravnodušnost spram činjenica nasilja u gotovo svim sferama društvenog života (Giroux, 2013). Autor, dalje, smatra da savremena društva i kulture karakterišu okrutnost i odbacivanje u svakodnevnom životu, pa se usled toga stvaraju uslovi da se različite forme ekstremnog nasilja beskonačno reprodukuju. Giroux (2013), dalje, dodaje da takvo nasilje promovise stanje moralne, emocionalne i inetlektualne anestezije u kojoj se stvarno nasilje čini kao tehnički nesavršeno u odnosu na svoje holivudske, televizijske i ekranizovane

kulturne verzije. Nasilje se promovise i kroz besmisleni kulturu slavnih koja predstavlja napad na sam duh i radikalnu maštu (Giroux, 2013). Dakle, praksa nasilja u medijima postala je uobičajeno dnevno iskustvo, pa se tako mediji i industrija zabave uzajamno prehranjuju.

Druga grupa teoretičara smatra da se prikazivanjem bezrazložnog nasilja u medijima "želi pojačavati, ohrabrivati ili opravdavati nasilnički postupak ili nasilnički mentalitet" (Valković, 2010: 69) pa se tako nasilje može funkcionalizovati u raznorodne, često politički i ideološki prikrivene svrhe. Od načina izveštavanja i interpretativnog okvira u kome se o nasilju govori zavisi da li će ono biti relativizovano u ime, navodno, *viših, ideoloških* ciljeva. Zloupotreba medija i njihov prelaz *iz funkcije u disfunkciju* naročito dolazi do izražaja u kriznim vremenima, ratovima i stradanjima ljudi. Tada je svrha emitovanja zabave i nasilja u kontroli javnog prostora i javnog diskursa gde zabava više nije samo zabava koja služi za opuštanje i odmor. U tom ključu Dragičević-Šešić (2008) opisuje stanje u medijima devedesetih, ratnih godina u Srbiji i piše: "Ni zabavni, a ni muzički program nisu bili neutralni, već su "patriotskim" nacionalističkim pesmama budili proradne emocije s jedne strane, a s druge strane, novim turbo-folk pesmama i programima, omogućavali publici da pobjegne od realnosti (evazivna funkcija medija)" (Dragičević-Šešić, 2008: 215). Slična uloga bila je i u slučaju dokumentarnih, obrazovnih i emisija iz kulture s funkcionalno istim ciljem: kreirati negativne etničke stereotipe i povećati ksenofobiju.

Nadalje, autori smatraju da se izveštavanjem o nasilju u medijima, takođe, izriče moralni sud o prihvatljivosti ili neprihvatljivosti nasilja (Valković, 2010), "prepokriva"/skreće pažnja sa politički delikatnih tema i, ako postoji korist dominantne političke opcije veliča "uspeh" nasilnika i oni se proglašavaju herojima. Tabloidni i senzacionalistički obrazac izveštavanja o nasiljuje u sprezi sa politikom i može se razumeti kao: "pokušaj pripremanja javnosti da prihvati političke odluke¹; obezbeđivanje *političke koristi* određenoj grupaciji političara putem defamacije političkih protivnika; ostvarivanje finansijske koristi i podizanje tiraža kroz komercijalizaciju nasilja" (Glomazić, 2014). Milivojević (2007) smatra da tabloidi u Srbiji, za razliku od tabloida u drugim zemljama, imaju tri zajednička imenitelja: političke ili komercijalne motive, trivijalizovanje politike i političku doslednost u tumačenju događaja. Međutim, dugotrajna orijentacija medija na snižavanje profesionalnih standarda kako bi se otvorio prostor senzacionalizmu i ugodilo političkim interesima, dovela je do pretežno negativne percepcije javnosti o njima (Džajls, 2011).

---

¹Kada je izveštavanje o kriminalitetu u pitanju, dnevna štampa ima naročito značajnu ulogu. Primer intervjua sa prvoosudjenim za ubistvo premijera Zorana Đinđića pokazalo je da su štampani mediji u Srbiji, kao jedan od najvažnijih faktora kreiranja javnog mnjenja, imali veoma značajnu ulogu u "formiranju nedovoljno kritičkog stava prema kriminogenoj subkulturi" (Pavićević, 2009, str. 273). U štampanim dnevnim novinama (Kurir) tendenciozno i sa (ne)skrivenim političkim ciljem pokušala se osporiti sudska odluka i relativizovati krivica osuđenog. Ovaj primer je paradigmatičan i pokazuje u koliko meri štampani mediji, danas većinom tabloidi, mogu imati ulogu definisanju medijske i društvene agende (Milivojević, 2007).

Novinarska praksa je doprinela da se u medijima uspostave i ustale određeni obrasci ponašanja koji nisu sasvim u skladu sa važećim profesionalnim standardima, zakonskim odredbama i etičkim normama (Knežić, Glomazić, 2015). Mediji biraju pojedinačne, medijski *atraktivne slučajeve* nasilja, buduće *udarne vesti ihedove*, pri čemu stvaraju interpretativni okvir u kome se sugerije da je njihova dalja medijska eksploatacija i zloupotreba prihvatljiva i opravdana (ibid.) Istraživanje u Srbiji pokazalo je da odrasla publika, višeg nivoa obrazovanja razloge za takvu situaciju u medijima vidi u pritisku *politike* na medije, borbi za tiraž i nedovoljnoj obučenosti novinara (Glomazić, 2014).

6. RASPROSTRANJENOST MEDIJSKOG NASILJA

Podaci iz sprovedenih istraživanja (Ortega i dr., 2007; Trend, 2007) pokazuju da je prikazivanje nasilnih sadržaja putem medija bezrazložno i prekomerno, teda može izazvati negativne posledice, naročito na mlade i decu. Rezultati ovih istraživanja govore:

- da maloletna osoba do punoletstva biva izložena nasilnim sadržajima u meri koja je zabrinjavajuća – 200.000 simuliranih nasilnih dela i između 16.000 i 40.000 dramatizovanih ubistava
- od 1950. godine, postoji više od 1.000 studija koje istražuju efekte prikazivanja nasilja na televiziji i filmovima. Većina studija sugerije da se može doneti zaključak da deca koja u većoj meri gledaju nasilje na televiziji i filmu češće ispoljavaju agresivno ponašanje, stavove i vrednosti
- sadržaji medijskog nasilja pogađaju mlade, svih uzrasta, a naročito decu mlađu od 8 godina
- video igre nasilnog sadržaja izazivaju agresivne misli, promene u osećanjima i ponašanju, kao i smanjenu sposobnost za empatiju.

Nasilje u medijima podrazumeva njegovo praktikovanje kako u tradicionalnim medijima, tako i u novim: internetu, web sajtovima, blogovima, mobilnim telefonima, mrežama za socijalno povezivanje, video igrama. Treba napomenuti da najnovija istraživanja pokazuju da su upravo savremene tehnologije doprinele razvoju novih formi medijskog nasilja, odnosno da online izvori i društveni sajtovi postaju rizični izvori u smislu pretnji od nasilja i pornografije, s tim da se ne sme ispustiti iz vida da tradicionalni mediji poput televizije i filma, takođe predstavljaju pretnju (Byrne i dr., 2016). Reč je o takozvanom sajber nasilju (cyberbullying) koje se odvija putem digitalnih sredstava komunikacije i ogleda se u celom spektru nasilnih i povređujućih poruka, optužbi, slika, izmišljotina, socijalnog pritiska i socijalne ekskluzije, pretećih poruka u cilju nanošenja emocionalnog i psihičkog povređivanja druge osobe, video materijala koji nije namenjen javnoj upotrebi, (Ortega i sar., 2007; Willard, 2004). Sajber nasilje može prerasti u sajber zlostavljanje (ako je učestalo, sa ponavljanjima, na nivou dva do tri puta mesečno) zbog koga žrtve sajber zlostavljanja trpe psihosomatske posledice (UNICEF, 2010). Prema podacima istraživanja koje je sproveo UNICEF na teritoriji Hrvatske, blizu 35% maloletnika

doživi neki vid elektronskog nasilja od vršnjaka, uz manje ili više izražene psihosomatske simptome (ibid.). Prema drugim podacima 75 – 80% dece između 10-14 godine je bilo izloženo nekom obliku nasilja na internetu (Shariff prema UNICEF, 2010), a 12% dece u razdoblju od 10 – 17 godina u elektronskoj komunikaciji je bilo agresivno prema nekome (Ybarra i Mitchell prema UNICEF, 2010).

Videoigre su takođe jedan od relativno novijih tehnoloških dostignuća u kojima se beleži visok procenat nasilnih sadržaja. Autori upućuju na to da medijska industrija od te i sličnih vrsta zabave beleži ogroman profit, tako da izgleda da *teror profita* postaje *jedina realnost*. Autori navode da deca i mladi predstavljaju ogromno tržište u medijskoj industriji i da se medijske korporacije neretko oglašuju o zabrane i propise kojima se reguliše ponašanje na ovom tržištu a odnose se na produkciju i prezentaciju nasilja deci i tinejdžerima (Ortega i dr., 2007). U Sjedinjenim Američkim Državama medijske korporacije ostvaruju velike profite prodajom video igara, a podaci o potrošnji građana na video i kompjuterske igre kažu da se radi o ciframa između 27 i 31 milijardi dolara (Ortega i dr., 2007; Trend, 2007). Rezultati istraživanja pokazuju da oko 89% videoigara sadrži nasilje, a samo 5,9% onih koji igraju video igre koriste ih u obrazovne svrhe (Kanižaj i Ciboci, 2011).

Noviji podaci pokazuju da trenutno blizu 80 % ljudi u razvijenom svetu (izuzimajući neke delove Afrike i Južne Azije gde je taj procenat oko 25%) ima pristup internetu (Byrne i dr., 2016). Mladi i deca su u velikoj meri njegovi korisnici, što može imati značajne implikacije na njihov život. U istraživanju se kaže – internet ima važnu ulogu u oblikovanju života dece, njihove kulture i identiteta, ali istovremeno predstavlja i rizik po njihovu bezbednost. Mladi, uglavnom, imaju pozitivno mišljenje o mogućnostima koje im pruža korišćenje interneta, jer on, uz društvene mreže, predstavlja priliku da komuniciraju i da se izraze. U istraživanju se navodi da uz ove prednosti, virtuelni svet, naročito za mlade, ipak predstavlja značajan izvor rizika od maltretiranja, pornografije, seksualnog zlostavljanja i drugih oblika nasilja (ibid.).

Rezultati istraživanja *Global Kids Online* (Byrne i dr., 2016) kojim je obuhvaćena i Srbija, pokazali su da je čak trećina dece u Srbiji bila izložena nekom vidu nasilja, u online ili offline prostoru, od strane vršnjaka. Nešto više od dve trećine dece u Srbiji u toku protekle godine je videlo seksualne sadržaje, a oko jedne trećine je doživelo nešto uznemirujuće u tom istom periodu. Takođe, podaci pokazuju da je 41% dece iz Srbije bilo u kontaktu u online prostoru sa nekim koga nisu sreli lično. To nisu nužno ljudi koji nisu imala nikakav prethodni kontakta detetom, ali svakako većina dece nikada ne upozna te ljude uživo. Ipak, takvo ponašanje može se smatrati rizičnim i zaslužuje napor koji će biti usmeren na obrazovanje i podizanje svesti dece o bezbednom ponašanju u virtuelnom prostoru. Tinejdžeri su u većoj meri izloženi rizičnim takvog ponašanja. Pokazalo se da starija deca češće prijavljuju rizično ponašanje u digitalnom prostoru (ibid.).

Na globalnom nivou, potrebno je formulisati politiku koja će pomoći da se ostvare uslovi za bezbedno korišćenje medija nastalih razvojem novih tehnologija. Takođe, potrebno je postići konsenzus na međunarodnom nivou u pogledu investicijau programe koji imaju za cilj povećanje bezbednosti u digitalnom prostoru.

Međutim, mora se dodati da korišćenje interneta nema samo negativne posledice – naprotiv. U tekstu je reč o zloupotrebi medija, pa su podaci koje iznosimo prilagođeni temi koja je predmet analize. Mora se reći da *novi mediji* i istraživanje interneta stvara i veoma pozitivne efekte po korisnike koje većina dece prepoznaje u smislu učenja nečeg novog. Većina ispitanih se izjasnila da svake nedelje nauči nešto novo koristeći internet, bilo da se traže informacije o mogućnostima studiranja, zapošljavanja, zdravlju i slično (Byrne i dr., 2016). Takođe, većina dece smatra da je internet koristan, iako je u tom prostoru trećina njih doživela nešto uznemirujuće u poslednjih godinu dana (ibid.). Naposletku, važno je napomenuti da je neophodno instruirati mlade kako da se zaštite u internet prostoru i na koji način da, u obilju informacija koje su im na raspolaganju, uspešno naprave selekciju u pronalaženju onih koje su relevantne za ono što prati njihova interesovanja.

7. ZAKLJUČAK

Budući da je istraživanje nasilja u medijima veoma delikatan fenomen, u izvođenju zaključaka i generalizacija u odnosu na to pitanje treba biti obazriv. Ipak, iako autori nisu saglasni o uzročno-posledičnoj vezi među istraživanim pojavama, na osnovu dosadašnjih istraživanja može se ustvrditi da bezrazložno i preterano prikazivanje nasilja predstavlja društveni problem i da povećano izlaganje nasilju u medijima može dovesti do štetnih posledica po publiku. Posledice prikazivanja nasilja u najvećoj meri se očituju u usvajanju društveno neprihvatljivih stavova i sistema vrednosti pojedinaca, u njihovom nerealom doživljaju stvarnosti, slabljenju empatije uz jačanje osećaja ravnodušnosti prema nasilju koje trpe drugi.

Za ovaj društveni problem treba pronaći efikasne mehanizme koji će pomoći u njegovom redukovanju na razumnu meru. Podizanje svesti o rizicima i opasnostima koje medijsko nasilje nosi sa sobom može doprineti usklađivanju prava na informisanje i poštovanja drugih ljudskih prava i obezbediti poštovanje ljudskog dostojanstva. Jedan od načina prevencije i zaštite od pojava medijskog nasilja je preduzimanje mera koje će imati za cilj povećanje medijske pismenosti ili medijskog obrazovanja koje treba da postanu deo različitih oblika formalnog i neformalnog obrazovanja dece i odraslih.

LITERATURA

- (1) Bartholow, B. D., Bushman, Brad. J. & Sestir, M. A. (2006). Chronic violent video game exposure and desensitization to violence. Behavioral and event-related brain potential data. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42, str. 532-539.
- (2) Byrne, J., Kardefelt-Winther, D., Livingstone, S. & Stoilova, M. (2016). *Global Kids Online: research synthesis 2015-2016*. UK, London: UNICEF, The London School of Economics and Political Science. Dostupno na: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/Misc_GKO_ExSum_2016.pdf stranici pristupljeno 28. 11. 2016.
- (3) Chandler, J. A. (2012). Obligatory Technologies: Explaining Why People Feel Compelled to Use Certain Technologies *Bulletin of Science, Technology & Society*.

- Dostupnona: <http://bst.sagepub.com/content/early/2012/09/06/0270467612459924.full.pdf+html>
- (4) Chomsky, N. (2002). *Mediji, propaganda i sistem*. Zagreb: Biblioteka Što čitaš?
  - (5) Dragičević-Šešić, M. (2008). Politika programiranja – kulturni diverzitet i zabava na RT Vojvodina. *Kultura*. 120/121, str. 214-240. Dostupno na: <http://www.zaprokul.org.rs/Media/Document/CasopisKultura/4999.pdf> stranici pristupljeno 30. 11. 2016.
  - (6) Džajls, D. (2011). *Psihologija medija*. Beograd: Clio
  - (7) Giroux, H. (2013). *Cultures of Violence in the Age of Casino Capitalism*. Dostupno na; http://www.truthdig.com/report/item/cultures_of_violence_in_the_age_of_casino_capitalism_20131219 stranici pristupljeno 30. 11. 2016.
  - (8) Gladkova, A. (2013). The role of television in cultivating the values of pluralism and cultural diversity in children. *Psychology in Russia: State of the Art*, 6(1), str. 138-143.
  - (9) Glomazić, H. (2014). Izveštavanje dnevne štampe o kriminalitetu: percepcija odraslih. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 33(1), str. 95-109.
  - (10) Ignjatović, Đ. (2011). Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta. *Crimen*, 2(2), str. 179-211. Dostupno na: http://www.ius.bg.ac.rs/crimenjournal/articles/Crimen_002-2011/Crimen_002-2011_02. Ignjatovic.pdf stranici pristupljeno 26. 11. 2016.
  - (11) Kanižaj, I. i Ciboci, L. (2011). Kako je nasilje preko medija ušlo u naše domove: Utjecaj, učinci i posljedice nasilja u medijima na djecu i mlade. Zagreb: Matica hrvatska Dostupno na: http://www.matica.hr/media/pdf_knjige/840/djecaMedija%2011.pdf stranici pristupljeno 26. 11. 2016.
  - (12) Knežić, B. i Glomazić, H. (2015). Medijsko doubijanje žrtava. U: I. Stevanović (Ur.) *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 245 – 259.
  - (13) Kunczik, M. i Zipfel, A. (2007). Mediji i nasilje: aktualno stanje u znanosti. *Medianali*. 1 (1), str. 1-26.
  - (14) Milivojević, S. (2007). Tabloidizacija dnevne štampe. *Sloboda i nezavisnost medija: između klijentelizma, vlasništva i komercijalizacije*. Sarajevo: Mediacentar. Dostupno na: <http://www.media.ba/bs/menadzment-novinarstvo/tabloidizacija-dnevne-stampe-u-srbiji>. stranici pristupljeno 28. 11. 2016.
  - (15) Ortega, Rosario, Mora-Merchán, J. A. & Jäger, Thomas (Eds.). *Acting against school bullying and violence. The role of media, local authorities and the Internet* [E-Book]. Dostupno na: http://iamnotscared.pixelonline.org/data/database/publications/618_Acting_against_school_bullying_and_violence.pdf stranici pristupljeno 26. 11. 2016
  - (16) Pavićević, O. (2009). Mediji kao oglašivači kriminalaca – slučaj Milorada Ulemeka Legije. U: Blagojević, M. i Stevanović, Z. (Ur.) *Prevenција kriminala i socijalnih devijacija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 273-291.
  - (17) Postman, N. (1986). *Amusing Ourselves to Dath: Public Discourse in the Age of Show Business*. New York: Penguin Books.
  - (18) Potter, W. J. (1999). *On media violence*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
  - (19) Preporuka R (97) 19 Komiteta ministara državama članicama o prikazivanju nasilja u elektronskim medijima (2007) *Zbornik pravnih instrumenata Saveta Evrope u vezi sa medijima*. Beograd: Savet Evrope Dostupno na: http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/download/se_preporuka__r_97_19.pdf stranici pristupljeno 25. 11. 2016. Trend, D. (2007) *The Myth of Media Violence. A Critical Introduction*. Blackwell Publishing.

- (20) Savage, J. (2004). Does viewing violent media really cause criminal violence? A methodological review. *Agression and Violent Behaviour*, 10, str. 99-128.
- (21) Svensen, L. (2006). *Filozofija zla*. Beograd: Geopoetika
- (22) UNICEF Hrvatska (2010) *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima*, Dostupno na: www.unicef.hr stranici pristupljeno 26. 11. 2016.
- (23) Valković, J. (2010). Oblici i utjecaji televizijskog nasilja. *Nova prisutnost*, 8 (1), str. 67-86. Dostupno na: <file:///C:/Users/Hajda/Downloads/valkovic.pdf> stranici pristupljeno 25. 11. 2016.
- (24) Willard, N. E. (2006). *Cyberbullying and Cyberthreats*. Eugene, OR: Center for Safe and Responsible Internet Use.

MEDIA AND VIOLENCE: VIOLENCE IN MEDIA OR VIOLENT MEDIA

Purposeless showing of violence in media is a social problem. It has to be considered in terms of inventing the efficient mechanisms of protection from the media violence, based on the analysis of its origins and effects. Analytical approach to this problem offers insight into the ways it is possible to avoid its negative consequences to individuals and the society as a whole. The subject of this paper is analysis of the phenomenon of mediaviolence, and its goal is providing the answer to the question of its effects at various social levels (individual, social). Results of the analysis have shown that, regardless of the data obtained by empirical research, there is no general consensus with regard to the degree in which violent contents in the media present a factor of future violent behavior. Still, the authors agree that long-term exposure to media violence has negative consequences in the physical, mental and ethical sense, and also on stabilization of a violent person, especially with regard to young people.

KEYWORDS: *media / violence / media violence / media literacy / communication*